

Leave no man behind – et godt ideal for arbeidet med Forsvarets veteraner

AV KYRRE KLEVBERG

Vi har de siste årene sett at veteransaken på nytt har fått fokus i Forsvaret. Regjeringens handlingsplan for Veteraner (RHP)¹ i 2011, opprettelsen av prosjektorganisasjonen Forsvarets Veterantjeneste (FVT) samme år, samt et Forsvarets Veteransenter på Bæreia som er i stadig vekst. Det vitner om at veteransaken har stått høyt på den politiske dagsorden, og er et stort satsningsområde for Forsvaret. De ulike veteranorganisasjonene har utvilsomt spilt en viktig rolle ved å være vaktbikkjer og sette søkelyset på forbedringspotensial. Slik har de bidratt til å holde veteransaken levende.

Fra mitt synspunkt er det tydelig at det jobbes bredere med veteransaken nå enn tidligere. De som har mistet sine i utenlandstjeneste, får tilbud om oppfølging. Fysisk og psykisk skadde får tilbud om oppfølging. Det arbeides med reintegrering i utdanningsløp og i arbeidsmarkedet her hjemme for soldater som har lagt ned en innsats i internasjonale operasjoner. Forsvaret er dessuten opptatt av å skape stolthet blant veteranbefolkningen. Dette gjøres blant annet ved å peke på den ekstraordinære kompetansen veteranene opparbeider seg i internasjonale operasjoner. Generalløytnant Robert Mood, tidligere veteraninspektør for Forsvaret, treffer godt når han peker på den spesielle kompetansen veteranene ofte besitter: «Veteraner er erfarne og kompetente soldater med praktisk erfaring. De har stått under krevende oppdrag, ofte under tidspress, i en kompleks situasjon og i møte med vanskelige verdispørsmål.» Ikke minst den betydelige erfaringen fra fremmede kulturer kan være verdifull kompetanse også i vårt hjemlige samfunn.

---

¹ I tjeneste for Norge, Regjeringens handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste, 2011.

Selv om vi som nasjon egentlig ikke gjør noe annet enn det vi moralsk sett skylder våre veteraner, er det grunn til å glede seg over denne utviklingen. Vi har tatt et oppgjør med gamle synder, representert for eksempel ved behandlingen av krigsseilerne og ved manglende tro på de veteranene som i en årrekke har slitt med traumer de har pådratt seg i tjeneste for Norge og det internasjonale samfunn i ulike konfliktområder i verden. Vi må ikke la samfunnet glemme at våre soldater utfører oppdraget de har fått av norske myndigheter. Det er våre folkevalgte som ber soldatene gjøre en særdeles krevende jobb. Av dette følger at soldatene gjør jobben på vegne av oss. At samfunnet skulle vende soldatene ryggen når de kommer hjem, ville være dypt umoralsk.

Vi har tatt noen viktige steg i veteransaken. Vi er ennå ikke helt i mål, men vi har like fullt grunn til å glede oss over det gode som skjer. I denne sammenhengen vil jeg gjerne løfte frem det jeg ser som en av utfordringene vi fremdeles står overfor. I iveren etter å favne også våre yngre veteraner og gjøre veteranbegrepet attraktivt og relevant for dem, har en snakket om en «rehabilitering» av veteranbegrepet. Tanken er at så lenge veteranbegrepet forbindes med de psykisk skadde veteranene, får ikke veteranbegrepet den ønskede resonans i resten av veteranbefolkningen. Det skaper ikke gjenkjennelse, og de friske veteranene ønsker etter sigende ikke å assosieres med veteranbegrepet.

Det er viktig for meg å være tydelig på at jeg ikke vil gi min støtte til en slik tankegang! Derfor ønsker jeg gjerne å presentere en alternativ tankegang. Men før jeg kommer dit, har jeg lyst til å formidle hva som er problematisk med slik å skulle «rehabiliterer» veteranbegrepet eller «friskmelde veteranen». Når jeg gjennom flere år har arbeidet i veteranmiljøer, har jeg hørt mange taler om veteransaken. Ett trekk jeg kjenner igjen fra tale til tale, er punktet som nesten alltid er med, der man sier noe sånt som at «vi må huske på at det går bra med de aller fleste som tjenestegjør i internasjonale operasjoner». Jeg trekker overhodet ikke i tvil sannhetsgehalten i utsagnet. Tallene som forskere opererer med vil alltid variere, men det er uansett et faktum at de fleste ikke pådrar seg skader. Det er dessuten utvilsomt riktig at tjenesten i internasjonale operasjoner er blitt til stor personlig vekst for mange soldater. Jeg har selv opplevd min tjeneste som særdeles meningsfull og oppbyggende. Når jeg likevel er kritisk til denne måten å formulere seg på, har det å gjøre med hva slags effekt et slikt utsagn har, og da særlig for psykisk skadde veteraner.

Uavhengig av prosentregning og lignende, vet vi det følgende: Mange strever etter tjeneste i internasjonale operasjoner. Jeg har sans for ærligheten hos sjefpsykiater i Forsvaret, oberstløytnant Jon Reichelt, når han på jordnært vis fastslår at det rett og slett ikke er spesielt helsefremmende å dra i krigen. Det er

ikke min hensikt å gå detaljert inn i helsemessige konsekvenser av deltakelse i internasjonale operasjoner. Det vil jeg overlate til andre med den rette kompetansen å gjøre.² Derimot ønsker jeg å dele noe av min erfaring fra sjelesorgsamtaler med veteraner. Når veteraner sliter med sin psykiske helse i etterkant av internasjonale operasjoner, opplever de ofte *skamfølelse* som en del av det de strever med. Skammen nedfeller seg som tvil på om en er elskverdig, om en er *verdt å bli elsket*. Med sine utfordringer, tviler veteranene ofte på om de er verdige andres godhet, vennskap og kjærlighet. Når en veteran med PTSD-diagnosen ofte isolerer seg, har det med et behov for å unngå de tingene som «trigger» traumet, og skape det som kjennes som en nødvendig trygghet rundt seg. Men det har også med skam å gjøre. Skammens natur er slik at den sår tvil om en vil bli tatt imot av de andre. Fordi en enten er redd for, eller overbevist om at en kommer til å bli avvist av de andre, vil en unngå å sette seg i en slik situasjon. Det er ofte enklere selv å avvise enn å bli avvist. Slik følger isolasjon som en naturlig følge.

Det er i møte med denne virkeligheten at utsagn om at de fleste takler belastningene fra internasjonale operasjoner, blir problematisk. For enkelte synes det muligens som om dette er en skrivebordsøvelse og egentlig en marginal problemstilling. Det mener ikke jeg, og det stemmer heller ikke med min erfaring. Når en i taler om veteransaken fremholder budskapet om at de fleste klarer seg bra, kan det nemlig skape *større* avstand til de det *ikke* har gått bra med. Dersom vår kommunikasjon bidrar til at skadde veteraner får en opplevelse av «alenehet», av annerledeshet, av mislykkethet og kanskje svakhet, er ikke dette ubetydelig. I stedet for at de psykisk skadde veteranene dras nærmere felleskapet, slik vi alle ønsker, kan våre bestrebelser for å «friskmelde veteranbegrepet» snarere føre skammen og øke opplevelsen av at man ikke tilhører.

Hva da med veteranbegrepet? Er det ikke behov for å gjøre veteranbegrepet relevant for det brede lag av veteranbefolkningen, slik at «veteran» blir den hedersbetegnelsen det bør være?

Jo! Det finnes mange grunner til at en bør være stolt av ens status som veteran. Det er flere forhold som bør anerkjennes: For det første: Soldaten som reiser ut medvirker til fred og stabilitet rundt om i verden. Også i tilfeller der det kan settes spørsmålsteget ved nytten av det norske bidraget, har soldaten gjort sitt for å bidra til målet om fred og stabilitet. Følgende opplevelse kan tjene som

---

² Et slikt viktig arbeid er gjort av Forsvarets sanitet ved Kontor for psykiatri og stressmestring i Afghanistan-undersøkelsen 2012 – En undersøkelse av psykisk helse hos norsk personell som har tjenestegjort i Afghanistan 2001-2011.

eksempel: Da jeg tjenestegjorde i Afghanistan ble jeg invitert til uteksaminering av elevene ved en pikeskole i Meymaneh. Det var et stort kull av smilende ungdom som fikk vitnemålene sine. Det kjentes verdifullt å være tilstede ved denne anledningen på en skole som ikke kunne vært etablert dersom Taliban fortsatt satt ved makten. Nå var det norske bidraget i Meymaneh en medvirkende årsak til at jenter i Meymaneh fikk skolegang. Uavhengig av om skolen får bestå eller ikke etter at de internasjonale styrkene nå har forlatt byen, vil jeg hevde at skolegangen for elevene var verdifull i den tiden de fikk gå der. At de afghanske jentene fikk gå på skole var altså noe som norske soldater var med på å virkeliggjøre. For det andre bør det å stille seg til disposisjon for Norge til krevende og potensielt farlige oppdrag anerkjennes. Som tidligere nevnt, soldatene i internasjonale operasjoner gjør en krevende og vanskelig jobb på vegne av oss alle. Personlig risiko er viktig i denne sammenhengen. At en forlater de hjemme er også en betydelig belastning, både for den som reiser og for de som blir hjemme. Et slikt oppbrudd skjer med risiko. Samlivsundersøkelsen (2006)³ viser overhyppighet i antall samlivsbrudd, spesielt i parforhold der den ene parten har deltatt flere ganger i internasjonale operasjoner. Det er ikke gitt at alt er som før når en returnerer. For det tredje bør veteranen løftes frem med den unike kompetansen veteranene opparbeider seg gjennom internasjonale operasjoner (jf Mood-sitatet over). Det er som tidligere antydnet ingen tvil om at denne kompetansen kan komme til nytte også i en hjemlig kontekst.

Så langt veteranbegrepet. Nå er det likevel et annet trekk ved det å være soldat i internasjonale operasjoner som jeg ønsker å fremheve. Det er opplevelsen av samhold som soldatene så ofte opplever. Det er ofte i møte med belastning og fare at et slikt samhold gjør seg aller mest gjeldende. Helt kort vil jeg gi tre eksempler på hvordan samholdet kan komme til uttrykk: For det første vil jeg nevne min egen erfaring: Jeg opplevde selv intenst og viktig samhold fra den gangen vår leir var under angrep i Afghanistan.⁴ Vi fant styrke i samholdet og ønsket å stå sammen. Jeg opplevde at vi var solidariske med hverandre. Dernest vil jeg nevne videomateriale jeg har fått se fra én av trefningene norske soldater har vært involvert i Afghanistan i løpet av de siste årene. Dette materialet bærer vitne om tilsvarende solidaritet: Når en av våre blir såret i strid, utvises det en enorm innsats på alle nivåer for at den skadde personen kommer i sikkerhet og blir tatt i medisinsk behandling. Det er unødvendig å si at det utvises stort personlig mot for å få dette til å skje. I det tredje eksempelet, spiller

---

³ Hanne Heen og Sigtona Halrynjo: Samliv i Forsvaret, en kvantitativ studie av forholdet mellom familie og arbeid i befalsfamilier, Arbeidsforskningsinstituttet (AFI), 2006.

⁴ Kyrre Klevberg: «Be som du aldri før har bedt!» - Refleksjoner rundt feltpresttjenesten før, under og etter stridshandlinger i Meymaneh, Afghanistan 7. februar 2006, i PACEM 2007/1, s 51-61.

jeg på min egen erfaring i samtaler: Når jeg samtaler med soldater, snakker vi naturlig nok om redsel. Det kommer kanskje ikke som noen overraskelse at soldater som står i risikofylt tjeneste er redde. Mer uventet er det nok når vi hører *hva* de er redde for. Jovisst kan de uttrykke redsel for at det skal skje dem noe, at de skal tape liv eller helse. Bekymring overfor de som venter hjemme, uttrykkes ofte: «Hva om noe skjer meg? Skal sønnen min vokse opp uten en pappa?» Men soldatene forteller like ofte om redselen for at de skal svikte og ikke klare å gjøre jobben sin når de står under stort press: «Hva om jeg *netter ned*?» «Det verste som kan skje, er ikke at jeg blir skadet, men at jeg tabber meg ut eller at jeg ikke klarer å gjøre det som forventes for å holde makkeren min trygg». Soldatene stiller som regel store forventninger til seg selv, og de tar gjennomgående mye ansvar for medsoldatene.

Samholdet som gjør seg gjeldende mellom soldater er kjent fra soldatberetninger fra kriger verden over. Det virker som en grunnleggende verdi eller et slags *ethos*, som finnes i beinmargen på de aller fleste soldater. Den største plikt, er plikten overfor ens kamerater. Amerikanerne sier ofte: «Leave no man behind!» Våre soldater har tilsvarende grunnleggende uskrevne regler som knytter oss sammen.

Med dette som bakteppe, mener jeg det er et berettiget håp om at veteranene står sammen side om side *også etter tjenesteperioden*. Vi tilhører ulike generasjoner, vi har tjenestegjort i ulike misjoner i ulike deler av verden. Trykket vi har kjent har vært ulikt, men alle har kjent det. En av de som forsto dette og som raust anerkjente den belastningen andre og yngre veteraner hadde stått i, var motstandsmannen Gunnar Sønsteby. Mange militære har fått oppleve nettopp denne siden av Kjakan. Og jeg tror Kjakans forståelse var grunnlagt nettopp i hans egne erfaringer. Hans erfaringer virket ikke slik på ham at han kun så sin egen fortreffelighet og ikke trengte å bry seg om de andre. Tvert imot: Nettopp fordi han hadde kjent trykket selv, kunne han forstå andre veteraners belastning.

Jeg erkjenner at typen samhold endrer seg når en reiser hjem. En mister kontakten med de fleste, og dras (heldigvis) mer og mer tilbake til livet på hjemmebane. Like fullt finnes bånd som stadig knytter en sammen. Det som satt i beinmargen på meg og mine soldatkolleger da jeg tjenestegjorde i Afghanistan, er forhåpentligvis fortsatt eksisterende, også etter retur til hjemlandet. Kanskje er det langs denne linjen vi bør kommunisere og arbeide med oppfølgingen av veteraner. I soldatenes verden gir det mening når vi snakker om å stå sammen med hverandre. Dersom vi formidler verdien av å ta vare på hverandre også etter tjenesteperioden, tror jeg båndet mellom alle veteraner, uansett generasjon, kan bli sterkere. Jeg ønsker meg et veteranbegrep som helt uten skam eller

forlegenhet inkluderer både fysisk og psykisk skadde. Med «Leave no man behind» som ideal for veteranoppfølgingen, er det ikke noe alternativ å distansere seg for å unngå å assosieres med det syke eller svake. Med et slikt ideal, gis det snarere en anledning til å vise styrke ved å stille seg sammen med sine medveteraner, også dersom disse sliter.

Når vi snakker om oppfølgingen av veteraner, med særlig fokus på skadde veteraner, skal vi på nytt og på nytt understreke at vi står sammen side om side. Tallmaterialet, med hvor mange som rammes av PTSD eller lignende, må vi selvsagt fortsatt være interesserte i. Bare slik kan vi dimensjonere oppfølgingen av veteranene og vite hvor vi må fokusere videre. Men i denne artikkelens sammenheng er ikke det viktigste å avgjøre hvor mange eller hvor få som sliter etter deltakelse i internasjonale operasjoner. For meg er det viktigste at jeg kan vise andre veteraner at jeg er stolt over å være veteran sammen med dem. Og for samfunnet som helhet er det en moralsk forpliktelse å anerkjenne innsatsen og ta ansvaret for en helhetlig oppfølging av veteranene våre.

Kyrre Klevberg (f. 1969) er major, prest og sjelesørger ved Forsvarsstabens veteranavdeling (FST/V). Han har jobbet fire år som prest ved to ulike veteransykehus i USA. Klevberg er veileder innen pastoralklinisk utdanning, og arrangerer kurs for norske feltprester på Viken senter for psykiatri og sjelesorg i Indre Troms og på Landstuhl Regional Medical Center, som er amerikanernes militærpsykiatri i Europa. Klevberg er veteran fra Afghanistan og har skrevet flere veteranrelaterte artikler både i Tidsskrift for Sjelesorg og tidsskriftet PACEM.